

КРУМ ДИМИТРОВ В МОЯ ЖИВОТ

(СПОМЕНИ И МАТЕРИАЛИ)

Проф. Александър Ничев

I.

В началото на 1940 г. Крум Димитров, тогава инспектор по чуждите езици при Министерството на народната просвета, пристигна във Варна. За мене, ученика от класическия отдел на Варненската мъжка гимназия, той бе удивителният творец на едно колосално дело, преводачът, който бе превъплътил Ботевите песни на латински и старогръцки. Преди да напусне Варна, той говори в „Ученическото кино“ (днес кино „Култура“) пред възпитаниците на Мъжката и Девическата гимназия. Помня, със страст, с вдъхновение той ни разказа за тракийския пръстен от Езерово и ни изложи тълкуването на неговия надпис, направено от 32-годишния доцент Владимир Георгиев. Показа ни една своя отливка от пръстена, която отпосле, когато се сближих с него, имах възможност неведнъж да разгледам. Скандира ни оригиналният текст на надписа, за да го изтъкне като съставен от два хекзаметра, и го съпроводи със стихотворен превод в смисъла на изложеното тълкуване. Днес не съм сигурен, че тезата на академик Владимир Георгиев отговаря на фактите, сигурен съм, че текстът не е в хекзаметри, – но тогава словото на Крум Димитров създаде неизгладимо впечатление, спонтанен възторг пред картината на едно възкресено минало. В края на тази паметна вечер бяха рецитирани латинското и старогръцкото превъплъщение на „Хаджи Димитър“.

По онова време вече имах някакво име на класически филолог. Списание „Прометей“ бе публикувало някои мои работи, които направиха впечатление. Знаех, че те са били известни на Крум Димитров, но това не ми даде смелост да му се представя по време на престоя му във Варна. Той обаче отворил дума за мене пред учителите ми, и по-късно разбрах, че имал желание да ме види. Понеже това все пак не стана, пратих му писмо, към което приложих свои творения. Той ми отговори и ме насърчи да му пиша. До края на 1940 г. му пратих и второ писмо. Междувременно той влязъл във връзка с проф. Веселин Бешевлиев, един от редакторите на „Прометей“, и му предал моите работи.

Следната учебна година гимназията бе посетена от нов инспектор – Борис Илиев. Той пожела да се срещнем и дълго беседва с мене. Съветваше ме да се насоча към класическа филология, обещавахе ми всестранна подкрепа, работа в редакцията на „Прометей“ и стипендия от Министерството. Всъщност тази агитация бе ненужна, тъй като изборът на специалността ми бе направен отдавна.

През есента на 1941 година бях вече студент по класическа филология в Софийския университет. Животът ми в София започна твърде тежко. С голяма мъка, след продължително дирене успях да намеря квартира, и то в Орландовци. До намирането ѝ дни наред използвах класическия семинар (днес аудитория № 187) като спално помещение. По моя замисъл това не биваше да се разбере от бай Петър Ганчовски, разсилния на Института по класическа филология. Сутрин ставах преди идването му, прибирах завивките си от грамадната маса, която ми служеше за легло, превръщах ги в денк и ги скривах в едно опушено таванско помещение под самия покрив на Университета. Впрочем бай Петър са досети, че ношувам в семинара. Но показва съчувствие. Що се отнася до обещаната стипендия, получих я само веднъж. Инспекторът Илиев се бе променил към мене. Явно, не бях спечелил симпатиите му.

Антипатията стана взаимна, след като той бе назначен за надзорник на всички български студенти в онази Европа, над която се вееше пречупеният кръст.

Не исках да зная за всичко това. Стипендията ме интересуваше не като материална помощ, а като акт на внимание, като въпрос на чест. За издръжката си разчитах на своя отличен баща и няхах нужда от ничия заробваща подкрепа. Но изобщо живеех трудно, и само младостта с присъщата си издръжливост ме предпазваше от здравословни провали. Ходех редовно на лекции и упражнения, често изминавах пеша разстоянието от квартирата си до Университета или обратно и бях почти доволен от спартанския си бит.

Някому може да се стори, че се разпростирам пряко мяра върху началното си студентско всекидневие. Все пак дължа да кажа, че в големия град ми направи впечатление не толкова орландовският студ, колкото хорската студенина. Върху този фон става по-осезаема топлотата, която получих в дома на Крум Димитров.

Един есенен ден на 1941 г., след предобедна лекция, към мене се приближи една от „големите“ студентки. „Казвам се Радка Димитрова, дъщеря съм на Крум Димитров, – представи ми се тя. – Баща ми ми заръча да Ви покания у дома“.

Крум Димитров ме посрещна като стар познайник. Високата камина в средата на неговата стая бе запалена, и той грижовно ме покани: „Александре, опри си гръблето на камината“. (Той обичаше умалителните имена: дъщерите му Радка и Лиляна за него бяха „Радлето“ и „Лиленцето“, „Лиленце“ беше и моята малка сестра, която неколкократно се явява в писмата му.) За първи път отново почувствувах домашната атмосфера, която от няколко седмици ми липсваше. Бях приет почти като член на семейството с онази трудно описуема сърдечност, която е могъл да усети човек скъп на сърцето на Крум Димитров. Разговорите ни бяха за университетските занятия, за новите ми учители, за книги – но и за тежкото време, което бе настанало след юни 1941 година, за общите ни симпатии и антипатии в този враждуващ свят, които разкривахме откровено и безбоязнено. Понеже стана дума за книги, ще добавя, че Крум Димитров имаше в библиотеката си редица съветски издания на антични автори. Тук видях например нови преводи на великата Лукрециева поема, на Марциаловите епиграми, на Плавтовите и Теренциевите комедии.

Домът на Димитрови бе обгърнат от особена атмосфера. Последната се пораждаше от много неща. Крум Димитров, руският възпитаник, таеше гореща любов към Русия, и тази любов, датираща отпреди десетилетия, личеше в много видими и в още повече почти недоловими прояви. Като казвам, че чувството му към Русия е било отдавнашно, имам предвид неговия най-ранен поетически израз по време на Първата световна война в стихотворението му „Предателям Родини“ (1916 г.). Крум Димитров приемаше онова, което идеше от Север, с дълбоко чувство. В нашето разделно време то бе чувство на българин, славянин и русофил. Не толкова политическото убеждение, колкото верният граждански усет създаваше пленителната атмосфера на неговия дом. Поради всичко това за мене не бе странно, че той ми подари „В страната на съветите“ от Асен Златаров. Не се учудих, когато веднъж, заговорил за организацията „Бранник“, додаде: „Нека професор Филев бере греховете на тези младежи!“ Или – когато, съобщавайки какво писал нацистският официоз „Дас Райх“, направи каламбур от това название, като го произнесе така: „Да с'ра их!“ Когато в края на 1942 година двама с моя незаменим приятел Любомир Жарин свалихме огромния чугунен надпис „Булевард Адолф Хитлер“ от стената на игрище „Юнак“ (днес Стадион „Васил Левски“), Крум Димитров бе единственият, който узна за това безразсъдно и лишено от всякакъв практически смисъл дело.

Отпосле често бивах гост на Димитрови, и всяко гостуване у тях бе някакъв празник за мене, някакво връщане към бащиния дом, който бях напуснал и който все по-често щях да напускам.

Както казах, едвам намерих квартира, и то извън града. До нея пътувах с две превозни средства от Университета до крайната спирка на трамвай № 2, подир която трябваше да вървя още петнайсетина минути до улица „Искър“ (днес „Одеса“) № 24. Крум Димитров си бе взел адреса ми и през първата половина на 1942 г. ми направи няколко посещения. Не се застоявахме вкъщи, а тръгнахме да „скитаме“ или да „пиянствуваме“. И „скитане“, и „пиянствувание“ бяха негови думи. Но Орландовци не бе единствената отправна точка за „скитанията“ ни: такава бе и мъничката къща на Димитрови, която се намираше в противоположния край на София, на улица „Виктор Григорович“ № 23. Що се отнася до скитането, това бяха дълги разходки по все още чистия софийски въздух, а „пиянствуването“ не надхвърляше чаша вино в някоя крайпътна кръчма или гостилница. След едно посещение у Крум Димитров на 10 октомври 1943 година съм отбелязал в дневника си: „Преди обедата ходихме – аз и г. Димитров – да „пиянствуваме“.“ Ако не се лъжа, на същата дата чух от него студентската песен:

Коперник целый век трудился,
Чтоб доказать земли вращенье.
Дурак! Зачем он не напился?
Тогда бы не было сомненья.
Так наливай, брат, наливай
И все до капли выпивай!
Вино, вино, вино, вино!
Вино на радость нам дано!

При първото ни „скитане“ из землището на Орландовци Крум Димитров ме отведе до трамвайната спирка, на днешната улица „Михаил Дашин“, за да ми покаже един паметник на римската древност. Почти пред аптеката, която се намира срещу френското военно гробище, се издигаше милиарен камък, по-висок от човешки ръст. Нямахме надпис: някъде към средата му с длето бе изобразено око. Ще повтора написаното по този повод в статията ми, която предхожда издадените преди две години негови преводи. Той галеше с длан камъка и му се радваше, сякаш го виждаше за първи път. При следващата среща ми прочете елегическо двустихие, което му бе посветил:

Много столетия тук стоя на стража изправен.
Много народи видя моето будно око.

Крум Димитров бе ентузиаст в етимологическия смисъл на тази дума, която изразява идеята, че едно човешко същество е в плен на божествена сила. Той схващаше ролята си на класически филолог като служба на един красив култ. В тоя смисъл свидетелствува не едно място от писмата му, които следват по-нататък. Така, той публикува във вестник „Мир“ статии за видни представители на българската класическа филология под общо заглавие „Жреци на класическата древност“. На мене подари големия Латинско-италиански и италианско-латински речник на Джузепе Кампанини и Джузепе Карбони с надпис, в който бях назован „жрец и певец на гръко-римската древност“. Чрез думата *жрец* той изразяваше едно почти религиозно чувство на човек, който се приобщава към светиня. Впрочем думата *религия*, отнесена към древността, е изрично употребена от самия него. Един пасаж от непубликувания му „Животопис“ гласи:

Древният свят е за мен религия станал и извор,
дето съм черпил безкрай мъдрост и светъл възторг.
Нему обрекох и ум, и сетни старчески сили,
стига да мога да дам нещо на своя народ.

Крум Димитров бе бащински грижовен към мене и дълго бе единственият, с когото споделях свои огорчения. Имаше един некратьк период в моето студентствуване, когато професор Александър Балабанов се отнасяше с незаслужена грубост към нас, студентите. Наричаше ни „простаци“ и „късопаметни“, не посрещаше снизходително дори най-невинно наше немирство. Веднъж, не просто разгневен, а разярен, той запрати очилата си към две студентки, които по време на семинарно упражнение си бяха пошущнали нещо. Положително той е имал своите тежки или мъчителни преживявания, за които ние, студентите, не знаехме нищо, но фактът си остава факт – той бе несправедлив към нас. Несправедливостта му ни ожесточаваше, аз също не бях чужд на това чувство, и то нееднократно намира израз в дневника ми от онова време. Пред Крум Димитров можех да говоря по този въпрос откровенно и дори невъздържано. На 19 октомври 1943 година съм записал един от случаите на недоволство от професор Балабанов. „Г-н Димитров ме съветва да не му връзвам кусур“ – завършва пасажът. Той ценеше човека не по една или друга негова проява, а по съвкупността от характерни за него думи и дела. Оттук и апелът му за снизходителност. Защото той познаваше професор Балабанов и от други времена и с по-други прояви на човек и учен. Затова негодуваше срещу опитите на един от нашите преподаватели да го злепоставя пред студенти и по-млади колеги.

Пак пред Крум Димитров изплаках мъката си от отношението на професор Димитър Дечев към мене по време на първия ми университетски изпит. Понеже по този въпрос вече писах в спомените си за професор Дечев, тук ще кажа само че в едно свое писмо Крум Димитров ми говори в същия смисъл, в който ми бе говорил някогашният мой варненски учител Милко Мирчев: че Дечев е справедлив човек и не може да онеправдае някого заради една случайна грешка. Недълго след изпита се убедих, че Димитров и Мирчев са били абсолютно прави.

Крум Димитров ме подпомагаше по всички възможни начини. През 1946 година, когато служех в Школата за запасни офицери, почти не можех да следя това, което бе от интерес за мене с оглед на професионалното ми бъдеще. Знаейки, че аз, редникът, мечтая за маршалски жезъл в науката, той заявил писмено от мое име желанието ми да участвувам в конкурс, обявен от Академията на науките. Той имà грижата да ми препрати в казармата писмото, подписано от академик Стоян Романски, което ме канеше да се явя на конкурсен изпит. Крум Димитров неизменно се интересуваше от моите работи и всеотдайно ме насърчаваше. Но бе и възискателен: той не искаше да свързва с мене някаква несправедливост към другите. Оттук и особеното му мнение по резкостта на моя оценка за книга на д-р Милко Ралчев¹.

Този поразителен човек, преживял възторзи и разочарования, за да стигне до безотрадното си писмо от края на декември 1947 година, угасна при операция в началото на 1948 година. Мой надгробен дар за него бе статия във варненския вестник „Народно дело“ по случай шест месеца от смъртта му. После посветих на неговата памет превода си на Софокловата „Антигона“ и най-сетне – превода си на „Едип“ от Сенека.

¹ Оставам на особено мнение по особеното мнение на Крум Димитров, смятайки, че в случая не съм онеправдал д-р Милко Ралчев. Известна несправедливост към него обаче съдържа моята статия за книгата му „Истинският Бай Ганьо“. Публикувана във „Философска мисъл“ през 1947 г., статията носи някои белези на догматизъм.

II.

1.

Писмо върху бланков лист с надпис „Министерство на народното просвещение. Инспекторат“. Пликът с адреса изгубен.

София, 7. VIII. 1940 год.

Драги Александре,

Раздухвай все повече в себе пламъка на твоята силна обич към пленителния гръко-римски свят и неговите два прекрасни езика! Първите ти опити да превеждаш са, общо взето, предвестници на големите ти успехи и постижения в бъдеще. Пази си здравето и работи разумно в областта на античната култура, която се нуждае у нас от стотици предани и влюбени в нея труженици. Ако желаеш, потърси № 4 от Класическа библиотека, издание на М. Н. П., която е моят скромнен превод, от 1926 г., на 1 и 2 песни от Метаморфозите, озаглавен „Превръщания“, и сравни твоя и моя превод. Винаги бъди беззаветно скромнен и ще сполучиш. Обаждай ми се, ще ти отговарям.

С поздрав

Крум Димитров.

2.

Затворено писмо.

София, 4 ноември 1940 г.

Драги Александре,

Ще те моля да ми простиш, че нямам възможност да ти пиша по-надълго. На второто ти писъмце не отговорих, защото сравнително скоро след него ми прати трето.

Не намерих моята книжка², ще я търся по други книжари, гдето още не съм питал, и ще ти я изпроводя, когато я налуча. Говорих вчера с г-н проф. Бешевлиев³, който ми каза, че по-нататък ще помести твоите изпратени ми първия път преводи: Ликаон и другите. Що се отнася до статията ти върху „Разговорите“ от Лукиан, ще я прегледа и прецени. Съобщи ми, че има мнозина сътрудници, та трябва да се даде място и на тях. Ти недей се стеснява да прашаш работите си направо в редакцията на „Прометей“. Твоите хубави писма и много ценни работи ме радват силно. Не ми се сърди, че, ако и да не си давал решително никакъв повод за това, ти отправям като по-връстен този важен съвет за цял живот: чевръста работа без увреда на здраве и дух и голяма скромност. У нас това златно правило се помни и прилага от твърде малцина. Пращам ти моя сърдечен поздрав и оставам с възвишена вяра в твоя все по-значителен успех и възход.

Крум Димитров

[Адрес:]

Варна

ул. Владислав № 43

Госп.

Александър Ничев

3.

² Подателят има предвид своя превод на „Метаморфозите“, срв. първото писмо.

³ Професор Веселин Бешевлиев, един от редакторите на сп. „Прометей“. Преводите, за които говори писмото, както и статията за Лукиановите „Разговори“, не бяха публикувани.

Затворено писмо.

Поздрав от Крум Димитров на своя любим Александър.⁴
С радост прочетох това, което ми пишеш сърдечно:
право, човек е честит, кога се намира сред близки.
Казваш, че твоят баща се чувствувал крайно отслабнал.
Знай, че родителят крие запас от несекващи сили,
стига да има таквиз деца разумни, кат тебе.
Обично мое момче, недей се излишно тревожи:
татко ти, щом си домà, отново, повярвай, ще цъфне.
Искал бих също и аз при случай поне да го видя
и да му кажа какво даровито отгледал е чедо:
мина-ще време, и то ще литне нагоре високо,
та ще почуди и свои с делата си, както и чужди.
Вярвам и в теб, Александре, и в себе си: ний сме избрани!
Вчера с един мой приятел, говòрих ти често за него,
Хаджов Иван⁵ се зове, отидохме с трепет – къде ли,
мислиш? – да се поклоним на новата наша светиня:
глèдах и пипах с ръце замаян, прехласнат писмото,
що е сам Ботйов писàл до Тодора Пейов⁶; отлично
то е запазено: чист, нанизан кат бисери почерк.
Още тефтерчето Ботйово аз държах очарован:
в него с молив си чертал Прометей наш различни бележки.
Видях и нови строфи в песента, посветена на Левски.
А пък на края дори скицирал набързо речта си,
що е казал в Козлодуй пред своята млада дружина.
Лъхна ме мириз и дъх от далечното време, когато
с толкоз херойство и жар са бранели наште земята
родна и своя живот са слагали жертва пред нея.
Имахме важен съвет, но аз излязох от него,
за да отида икрам да сторя на тези скрижали.
Сетне се върнах, с възторг разправих накъсо на всички,
где съм ходил и какво съм зърнал с възбудени взори.
Тъй, Александре, народ-барут е народът ни, мили!
Има тепърва борба да водим за нашето право!
Малката Лили⁷ писмо обещава да пише за мене:
хубаво, хубаво, аз с нетърпение вече го чакам.
Искам за миг да допра и нейната чиста душица.
Сладостни спомени рой тълпят се в моята памет:
колко сподèлихме ний с теб ний хубави мисли в разходки,
дето, и да ги гласиш, не излизат така задушевни.
Как ми е топло, че с теб занапред ще можем двамина
да си говорим без край за нашата скъпа античност!
Казвам ти пак, Александре, за мен е поезия само
този пленителен свят, изпълнен с тез призраци чудни,
таз амалгама от зло, красота и същинско вълшебство.

⁴ Началният стих възпроизвежда антична писмовна формула.

⁵ Иван Хаджов (1885–1956) – учител по български език и литература.

⁶ Тодор Пейов (1842–1904) – революционен деец, член на БРЦК.

⁷ Сестра ми Лиляна Ничева.

Лягам и ставам с една само мисъл: кога ще пристигне
*книгата*⁸, що е за мен като библия: тъй я негувам.
Щом я получа, веднага ще почна онез епиграми,
дето се врекох венец да станат връз нашта родина.
В тях ще се мъдри и туй, което на тебе съм длъжен:
стихчето-помен за тоз стълб-камък⁹, под който сме бдели
двама пред римската мощ от низа столетия прави...
Бях изоставил писмото, че имах урок; като свърших,
ето свободен съм пак, за да мога и туй да прибавя:
стига ти тоз път; кога получа от тебе наново
друго послание, знай, ще пиша в хекзаметри второ.
Много привети оттук на твоите домашни от моите.
А пък на Лили така непременно да кажеш от мене:
книгите щом си претърся, когато намеря за нея
нещо подходно, веднага на нея ще пратя подарък.
В гостната стая ти аз писмото си пиша: насреща
всичко на двора цъфти и ухае; слънцето грее
празнично, прясна трева се полюшва от тихия вятър.
Празна е мойта глава от умора, но пълно сърцето.
В него съм скътал за теб любов за много години.
Нека е здраве, това, що мислим да стане, ще стане.
В Сердика драснал съм туй в ден трети след юнските Иди¹⁰.
1942 г.

[Адрес]
Варна
ул. Владислав № 43
Господин
Александър Ничев

4.
Бележка.
Драги Александре,
За г. Балабановата книга¹¹ разбрах от Радка¹².
Не е ли това място от Теогнид?¹³

Λὰξ ἐπίβᾳ δῆμῳ κενεόφρονι, τύπτε δὲ κέντρῳ
ὀξεί, καὶ ζεύγλην δύσλοφον ἀμφιτίθει·
οὐ γὰρ ἔθ' εὐρήσεις δῆμον φιλοδέσποτον ᾧδε
ἀνθρώπων, ὅπόσους ἠέλιος καθορᾷ (840–850).

С крак връз безумната сган стъпи, с бича си я шибай,

⁸ Не си спомням коя е книгата, която Крум Димитров има предвид.

⁹ Става дума за милиарния камък, за който говоря в първата част на тая статия.

¹⁰ С думите „ден трети след юнските Иди“ се означава дата 16 юни.

¹¹ Крум Димитров се интересуваше от книгата на професор Александър Балабанов „Die Geschäftsfähigkeit der griechischen Frau“.

¹² Радка Димитрова, дъщеря на Крум Димитров.

¹³ Справка по моя молба в *Anthologia Iyrica Graeca*. В преписа на гръцкия текст Крум Димитров е означил квантитета на сричките, както и цезурите в отделните стихове.

остър и двоен ярем върху врата ѝ сложи:
Няма наистина веч да намериш народ тук, обичаш
своя владетел, меж вси, слънцето колко пече.

Опитай се да я преведеш и ти, па като се видим, ще си поговорим.
Бъди здрав и живеј все така възторжено с радостите и съкровищата на общата
ни страст, античността.

Твой Крум Димитров.

10. V. 1942 г.
София.

5.

Препоръчано писмо.

[31. VII. 1942 г.]

Поздрав от Крум Димитров на своя любим Александър.¹⁴

Ето две седмици веч, откак съм сред таз гиздосия:

милват очите ми вред ливади, поляни, долини;

Склопват простора далеч набраздени планински вериги.

Или си книги чета или правя наблизно разходки.

Сили събирам сега за зимас, когато се върна
в шумната София: там ще видя какво ще направя.

Творчески напъни тук не сящам в себе си никак.

Някак си все ме гнети останала още умора.

Твоеето второ писмо получих откъщи навреме,

ала не бързах до днес да ти правя отговор, чаках

тук да пристигне един наш гостенин; него замолих,

в София щом си отиде, оттам да ти прати той в Варна

„Сид“ от Корней¹⁵, не бях чул, че Лилиев също превел го;

знам, че Драган Зографов го бе превел от години.

Caro mio Alessandro, ti ringrazio cordialmente della tua lettera italiana. Ti
raccomando di riposare e di raccogliere delle forze per l'anno venturo.

Il tuo devotissimo

Crum Dimitrov.

[Продължение на същото писмо:]

Четох с наслада „Саул“, първо действие, от Алфиери¹⁶.

Критика строга не е в този миг за мене възможна:

трябва да имам за туй на ръка и първообраза.

В София, вярвам, това ще сторя, когато се видим.

Вещо си всичко превел, само тук-таме нещичко има,

дето негладко звучи, но то ще се лесно поправи.

Би могъл новия труд да предложиш на „Българска мисъл“¹⁷.

Чудя се как си могъл да усвоиш тъй бързо и лесно

италиански език, на който си пишеш свободно!

Радвай се, че си добил познания по бояджийство:

хем на баща си си помощ ти дал, хем имаш веч опит.

¹⁴ Вж. бел. 4 към писмо № 3.

¹⁵ По моя молба. Книгата не се получи.

¹⁶ Става дума за моя превод на трагедията „Саул“ от Виторио Алфиери.

¹⁷ „Българска мисъл“ – литературно и научно списание, редактирано от проф. Михаил Арнаудов.

Идат такъвиз времена, че трябва да бъдем с различни
ние професии: тъй не ще да останем ний гладни.
Моят нов адрес е тоз: Ботевград, летовище „Зелин“.
Тук ще остана поне до средата на август, а после
ще си помисля, дали да се върна или да остана
седмица още из тез чудесни места за почивка.
Vale ти думам с сърце, Александре, *vale et salve*.
Тези латински слова ги вмъквам, без да скандирам¹⁸.

[Адрес:]

Варна
ул. Владислав 43
Господин
Александър Ничев

6.

Пощенска картичка.

София, 1 февруарий 1943

Драги Александре,

Сърдечно ти благодаря за последното писмо. Исках да ти отговоря и по-обстойно и по-навреме, но ми се случи нещо, за което ще ти разправам подробно, когато се видим. Радка преживя тежка операция. Сега всичкото ми внимание е погълнато от грижи за нея. Предай моите хубави пожелания на татко ти, Лилето и всички останали твои близки, както и на домашните ми. Ти си почивай и събирай сили за предстоящата ти работа. Приеми много поздрави от твоя

Крум Димитров.

[ПП]

Ще издам скоро моя превод на „Енеида“¹⁹.

[Адрес]

Варна
ул. Владислав 43
Господин
Александър Ничев

7.

Бележка.

София, 2. IV. 1943 г.

Драги Александре,

Търсих те, но не те намерих. Сърдечни поздрави на татко ти, майка ти, сестрите, най-вече Лилето, и на тебе. Твоят

Крум Димитров.

8.

Затворено писмо.

Ботевград, летовище Зелин, 10. VIII. 1943 г.

¹⁸ Думите „без да скандирам“ означават, че стихът се произнася без да се обръща внимание на квантитета; под внимание се взема само ударението.

¹⁹ Преводът на „Енеидата“ не се появи. Неговата съдба е неизвестна.

Драги Александре,

Писмото ти получих тук, препратено ми от София. Аз съм в тези прекрасни краища от 17 миналия месец, този е вече 24-тият ден от тазгодишното ми летуване. По разкривения ми почерк ще узнаеш, и колко са зле нервите ми, и колко съм изтощен, и колко ме мързи да пиша дори на такива мили за мене приятели, какъвто си ми ти. С голямо отвращение тези дни завърших очерка за Перикъл, с който се бях нагърбил пред „Хемус“. Този за Демостен предадох още в София. Взел съм със себе си тук доста хубаво днешно²⁰ издание на Некрасов, когото препрочитам много пъти. Аз не знам той допада ли ти, но аз съм поразен от неговата гигантска картина на руския живот в миналото, ако и далече незавършена, „Кому на Руси жить хорошо“. Не пада по-долу и „Русские женщины“. Попаднаха ми в ръцете петте тома на Людмил Стояновия превод на Лермонтов. Първите ми наблюдения и впечатления от тоя изключителен подвиг са твърде благоприятни и радостни при все че, както обикновено всяко човешко дело, има своите недостатъци и този труд, изпълнен със завидна любов и упоритост. И аз си натананиках на български Лермонтовото „Чашата на живота“, можеш да сравниш по твоя екземпляр.

Какво се битие зове
с очи покрити пием
из златна чаша, върхове
и с наште сълзи мием.

Когато пък смъртта от нас
забрадката открадне
и веч съблазънта завчас
с забрадката изпадне,

тогава видим в пустота
сред тая златна чаша,
че питието е мечта,
че не била тя наша.

Пишеш ми за твоето желание да преведеш „Едип цар“, както проектираше още в София. Ще потърся, когато към 20 т. м. се върна в София, дали нямам гръцкия текст в моята библиотечка. Сега не мога да си спомня. Моите книги са в непростително безредие.

Две думи за твоето съмнение около изпита ти при Дечев. Когато ти ми разправи за случая, аз вътрешно бях с преценката, че Дечев, което знам от личен опит, е съвестен и не ще с лека ръка за един lapsus linguae постави лоша бележка. Тревогата, която си изживял до изясняване на резултата, нека ти е обеща на ухото, за да помниш, че с хората често пъти трябва това, което се нарича дипломация, т. е. човек трябва да крие надълбоко в себе си основателното незадоволство от тях. Но това нравоучение ти чета аз, който го заслужавам десеторно повече от тебе. Недей да ми се сърдиш за него.

Сега, драги Александре, да те натоваря да предадеш хубавите поздравии на цялото мое семейство до цялото твое семейство. На Лилето да поръчаш от мене да си рипка и да си знае детските години. А и ти не се вдавай в прекалена работа: нужно е във всичко да пазим здравните изисквания – и в работа, и в ядене, и в спане, и в почивка. Хайде, събирай и опреснявай силите си, че когато се съберем в София, ще се наприказваме по множество въпроси. Просто ми се свиди, че подир 10 дена ще съм вече в заддушната столица, гдето особено сега не ми се струва твърде привлекателно.

²⁰ „Днешно“ означава „съветско“ издание.

Стиска ти ръката твоят

Крум Димитров

[Адрес:]
ул. Владислав № 43
Господин
Александър Ничев

9.
Пощенска картичка (военна поща).

с. Върба, Радомирско, 108 летищна рота,
20. VI. 44 г.

Драги ми Александре,

Колкото и с малко думи, да ти се обадя. Войник съм от 100 дена. Къщицата ни е доста разнебитена, много неща са ни изпокраднати. Моето семейство е около Ботевград на нашата хижа²¹. Радка с мъжа си е също там. Аз успях да прескоча да ги видя вече за по-малко време. Занятията ми не вървят много. Няма условия за сериозна работа. Чакаме да видим, кога ще се създаде по-сносна обстановка. Ти как си с изпитите? Какво правят вашите, татко ти и Лилето? Дали ще имаме щастие пак да се видим и наприказваме за нашата обща страст, класическия свят? Аз все още живея с вярата, че това време ще дойде. Пращам ти моите най-сърдечни поздравии, също на вашите.

Твой Крум Димитров²²

[Адрес:]
До Г-н
Александър Ничев
ул. Владислав 43
Варна

10.
Пощенска картичка.

Зелин, 19 септ. 1944 г.

Обични ми Александре, твърде дългото неписане и мълчание от моя страна съвсем не означава небрежност към тебе или това, че съм те забравил. То е израз на необичане да пиша писма дори на близки и скъпи хора, към които те числя и тебе, а също се дължи на войнишкия ми живот²³, който ми беше затворил личната душа. От скоро съм уволнен и повече принадлежа на себе си. Сега най-напред да ти честитя от пълно сърце настъпилото възрождение²⁴ и да изкажа увереността си, че и ти ще имаш пълна възможност да разкриеш своите творчески сили. Предай моите сърадвания и хубави поздравии на татко ти и останалите домашни, на Лиленцето особен привет и пожелание да постигне в новия живот всичките си блянове, при все че те иначе са почти неосъществими. Дано така или иначе в скоро време се съберем в София, гдето ще се наговорим по много въпроси. Лиляна²⁵ е в София, та нямам на ръка статията ти²⁶, за

²¹ „Хижа“ е вилата „Зелин“, срв. по-горе.

²² Като подател е означен „оф. к. К. Димитров“, като проверител на писмото „оф. к. Петков“, който е пак Крум Димитров.

²³ За войнишкия живот вж. предходното писмо.

²⁴ Като „възрождение“ Крум Димитров означава политическата промяна от 9 септември 1944 г.

²⁵ Лиляна Димитрова, дъщеря на Крум. Димитров.

²⁶ Става дума за моя статия, отпечатана във варненския вестник „Литературни новини“.

която ми говориха домашните. Моята служба в казармата мина добре, обаче в литературно отношение излезе безплодна. С молба да вярваш, че аз често си мисля за тебе и чакам скорошно свиждане с тебе, ти стискам най-сърдечно честната и мъжествена десница, като оставам твой

Крум Димитров.

[Адрес:]
Варна
ул. Владислав 43
Господин
Александър Ничев

11.
Бележка.

София, 27 април 1945 г.

Драги Сашо,
Сърдя се на тебе или на Миролюбка²⁷, ако тя е забравила нещо: Марциал²⁸ липсва, та не го взех, както очаквах според обещаното от тебе. За това те или ви наказвам с Миролюбка, като ви оставям моите думи за спомен:

*Химн на младежта*²⁹

По-преди начело бяха стари,
а сега са младите напред.
За борба последна час удари,
възвестил човешки, светъл ред.
Всекиму достойно по заслуга,
никому пощада в подлостта.
Да споим в незIBLEма задруга
честното, що носи красота.
Да рушим изгнилите устои,
да градим и денем и нощя;
тоя свят връз правда ще се строи,
кривдата засявга отлетя.
Кой е слаб, навреме да отстъпи,
да даде на силния простор.
Туй не ще признаят само тъпи.
Да вървим с победно блясал взор!

Ако е виновато Миролюбчето, ще го накажа така: когато остане повече млеко, ще си купя литър за себе си само, и аз ще пийна малко млеко. Изобщо казват, че у вас, младите, има доста трески за дялане.

Обичащият ви Крум Димитров.

12.

²⁷ Миролюба Милева, моя състудентка и приятелка.

²⁸ Става дума за екземпляр от Марциаловите епиграми, собственост на Крум Димитров. По моя небрежност книгата не бе върната своевременно.

²⁹ Този химн е импровизация.

Писмо от Комисията за събиране и издаване изворите за българската история, подписано от акад. Стоян Романски; препратено от Крум Димитров на 30 октомври 1946 г.

[Адрес, написан от Крум Димитров:]

Школника

Александър Ничев

III Батарея I взвод

13.

Бележка от края на 1946 г.

Миролюбке,

Преведох Сашовото посвещение³⁰ така:

Най-хубав дар дано това е туй книжле,
кат посветих Едип на вас, най-мили ми
родители, мълвя сполай от все сърце.

Ето и текстът на гръцки:

Δώρημ' ἄριστον ἦν τόδ' ἢ τὸ βιβλίον,
τὸν Οἰδίπου ἀναθείς ἐγὼ τοῖς φιλότατοῖς
ύμῖν, γονεῦσι τοῖς ἐμοῖς, χάριν λέγω.

С поздрав

Крум Димитров.

14.

Пощенска картичка.

Ботевград, 21 авг. 1947 г.

Драги Александре,

Съвсем случайно отидох в София в деня, когато се е получило твоето писмо. Потърсих на следния ден, 19. VIII, Кръстю Генов и Петър Радев, за да поискам книгата³¹, обаче и двамата заминали от София до началото на септ. Останах в София много малко време и нямах възможност да търся повече. Разбирам твоето желание да имаш въпросната книга на ръка час по-скоро, но – уви! В началото на септ. ще търся пак. Наложително ми беше да се върна вчера в Ботевград, край който съм на почивка и лекуване – имам бъбречна болест. Л.³² не съм имал също случай да видя, от Лиляна³³ се осведомих, че не била сигурна със здравето. Ние всички сме относително добре. Поздрави твоите домашни и се обади пак. В София ще съм на 4 септ. Привет.

Крум Димитров

[Адрес:]

Варна

ул. Александър Стамболийски 43

³⁰ Гръцкият текст на това посвещение предхожда моя превод на Софокловия „Едип цар“, отпечатан в края на 1946 г.

³¹ Книгата е „Поетиката на Аристотеля“, превод на Кръстю Генов и Петър Радев.

³² „Л.“ е Любка, т. е. Миролюба Милева, вж. по-горе бел. 27.

³³ Лиляна е дъщерята на Крум Димитров.

Г-н
Александър Ничев

15.
Затворено писмо. Пликът изгубен.

София, 24. XII. 47 г.

Драги Сашо,

Зле постъпих, че не ти отговорих: мразя писмата, бях наказан за провинение пред партията и от месец съм в угнетено състояние. Чувствата ми към тебе са похубави от предишните. Уморен съм от живота извънмерно, обезверен съм. Не ми хареса прекалената резкост в статията ти в „Литературен фронт“³⁴. Бих искал да се видим и си поприказваме. Вземи Есхил за 1 мес. и ми го прати, ако си свършиш работа. Също Софокъл. Чат-пат ровя из „старото бунище“.

Сега повече от друг път поздрав!

Твой Крум Димитров

³⁴ Крум Димитров има предвид критическа статия за книга на д-р Милко Ралчев върху „Нещастна фамилия“ на Васил Друмев.